

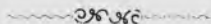
Královský hrad pražský a jeho chrámy.

1829396

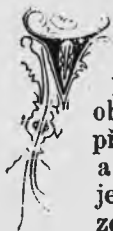

Královský

HRAD PRAŽSKÝ A JEHO CHRÁMY.

(Otisk ze „Zábavných Listů.“)

popisech českých hradů pomíjí se obyčejně královský hrad pražský a přece jest on matkou ostatních hradů a tvrzí v této zemi a zasluhuje již jeho minulost historická všechnu pozornost.

Královský hrad pražský, dle starobylé pověsti od kněžny Libuše založený, rozkládá se na dosti úzkém ostrohu, který od vyšiny Hradčanské na západu k východu zabíhá a nad tak zvanou Bruskou blíž Vltavy se končí. Dlouhý tento konec ostrohu mimo hrad dolů se klonící za starodávna Opyš se nazýval, a vede podle něho z dolů s obou stran jedna cesta schodová totiž staré zámecké schody, a jedna vozová nahoru k zadní bráně hradu. Na polední straně kloní se ostroh ten proti městu srázným svahem, na půlnoční straně pak ještě příkřeji do úžlabiny hluboké, kterou potok Bruska čili Brusnice k Vltavě dolů chvátá. Tato úžlabina, která netoliko hrad, ale i celé Hradčany na půlnoční straně od

dálší krajiny odděluje, sluje Jelení příkop. Na západní straně, kde ostroh se hřbetem výšiny Hradčanské souvisí, býval někdy dvojí hluboký a vyzděný příkop. Tam bývala také hlavní brána hradu, jako nyní jest tu hlavní vjezd do královského sídla. Aspoň již za knížete Bořivoje v 9. století měl hrad pražský nynější svou rozsáhlost, a byly v něm kromě vlastního sídla knížecího příbytky pražského biskupa, nejvyšších zemských úředníkův a jejich čeledi, jakož i kostely a klášter panenský sv. Jiří. Starodávné a silné hradby s kulatými neb čtverhrannými věžemi, mezi nimiž kryté chodby po zdech od jedné věže k druhé běžely, zachovaly se částečně jen na půlnoční, od města odvrácené straně nad Jelením příkopem. Na straně proti městu teprvé v letech 1849—50 nové zoubkované zdi s baštami z cihel vystaveny byly. V samém královském paláci jsou tři veřejné, velmi prostranné dvory, za hlavním chrámem jest čtvrtý dvůr Svatojiřský, a z něho vede ulice Svatojiřská k zadní čili východní hradní bráně. Jedna postraní ulička jmenuje se Zlatou, prý na památku zlatodějův císaře Rudolfa II., kteří v ní svá obydli měli. Do nedávna byly tam špinavé skrýše chudiny, jakých by nikdo na pražském hradě v samém sídle českých králův, nehledal. Teprvé v posledních letech dbá se i v této odlehlé části města čistoty a pořádku.

Zámek či palác jest hlavní budova na hradě pražském a zaujímá celou šířku ostrohu

na kterémž hrad vystavěn jest a to na jeho západním konci.

Od nejstarších časů býval hrad silnými věžemi ozdoben, z kterých se však žádná nezachovala. Karel IV. přestavěl a zvětšil jej podle vzoru starého Louvru v Paříži, královského sídla francouzského, ozdobil jej nárožními věžemi, a pak ještě dvěma věžemi na západním a východním konci, jichžto olovněné, silně pozlacené vrcholky prý daleko široko do země české svítily, zvěstující velebnost královského sídla. Král Vladislav II. Jagailovec dal velký díl paláce od mistra Beneše Lounského v letech 1484—1502 přestavěti. Roku 1541 vyhořel skoro celý hrad, avšak Ferdinand I. a zvláště Rudolf II. jej opravili, a Rudolf II. mnoho přistavěl, založil zde bohaté sbírky starožitností a uměleckých výtvoru, ježto sobě v celé Evropě rovných neměly, pokud v třicítileté válce od nepřátel vydrancovány, za Karla VI. do Vídně odvezeny a konečně za Josefa II. veřejně vyprodány nebyly. Za krále Matyáše počalo se 1614 nové přestavování paláce na západní straně, jež teprvé Marie Terezie po sedmileté válce ku konci přivedla, když byl zámek pruskou střelbou při obležení r. 1757 mnoho utrpěl, dala celé stavení kromě starších částí z dob krále Vladislava stejným slohem do souměrnosti uvést, při čem i poslední z bývalých věží zmizela. Stavba tato trvala od r. 1758—1775. Císař Josef II. vložil vojsko do královského hradu a za-

mýšlel vůbec v kasárny jej proměnit, z čehož ale sešlo. Dlouhý čas potom nic se pro zvelebení tohoto královského hradu nečinilo, až když od r. 1848. počal býti stálou zimní residencí posledního korunovaného krále českého, Ferdinanda V. Odtud vykonány opravy jak uvnitř tak zevnitř, k čemuž také po nahodilém vyhoření jedné části paláce proti městu dne 20. února 1855. nové pokrytí střech anglickou křidlicí náleží. Celé stavení má vnitř do dvoru výšku o třech poschodích. Vnitřek celého paláce obsahuje 440 větších a menších komnat, tři veliké síně a velmi dlouhé chodby; co do rozsáhlosti, prostornosti a příležitosti předčí znamenitě císařský hrad vídeňský, avšak co do vznešeného položení svého a převelebné vyhlídky na celou Prahu a její okolí nemá nikdež sobě rovného. K západní straně proti Hradčanskému náměstí, kde býval někdy dvojí hluboký příkop a dvojnásobná hlavní brána, vystupují z hlavního stavení dvě křídla ku předu, uzavírajíce předdvorí čili první dvůr zámecký, který od Hradčanského náměstí železnými mřížemi a kamennými pilíři jest oddělen. Mezi pilíři otvírají se tři vjezdy, z nichž prostřední královskou korunou a monogramem Marie Terezie jest ozdoben; na pilířích pak stojí sochy zapasících gladiatorův, lva, orla a geniův s vázami, vše od dvorního sochaře Platzera. V křídlech paláce jsou proti sobě dvě hlavní strážnice a v prostředním stavení otvírá se velkolepá

hlavní brána se čtyřmi vedlejšími průchody s portálem, vystavena za krále Matyáše r. 1614 od Benátčana Scamozziho. V jejím vnitřku jdou široké hlavní schody přímo do královských komnat v 1. poschodí proti městu. Touto branou vchází se na druhý dvůr zámecký, který zaujímá do čtverhranu místo bývalého Rajského dvora, jakož s druhé strany k městu po stráni, kde stojí pavillon z časův krále Matyáše, podle nových schodů rozprostírá se tak zvaná Rajská zahrada. U prostřed řečeného dvora stojí kašna s vodometem od sochaře Heidelbergera, obnovená r. 1791 od sochaře Platzera před korunovací krále Leopolda II. V jihovýchodním rohu stojí prostranná zámecká kaple, za Marie Terezie vystavená, však roku 1854 za krále Ferdinanda Dobrotivého a jeho choti Marie Anny skvostně obnovená, s výtečnými obrazy na oltářích, mramory a hojným pozlacením.

Na třetím dvoře zámeckém stojí moderní kašna s bronzovou sochou sv. Jiří na koni, nejznamenitějším to lijeckým dílem ze středního věku, kteréžto mezi nejvzácnější umělecké památky toho druhu náleží. Císař Karel IV. dal je r. 1373 ode dvou bratří Martina a Jiřího z Kunenberka ulíti.

V některých pokojích paláce rozvěšeny jsou obrazy od italských, nizozemských a německých umělců; především ale poutají pozornost dva veliké sály nad tak zvaným Prašným mostem a Jelením příkopem. Užší a nižší, avšak delší nazývá se Německým

sálem, povstal z bývalé obrazárny a uměleckého kabinetu Rudolfa II.; druhý, teprvé za Marie Terezie od Jana Kiliana Dienzenhofera k němu přistavěný, zove se Španělským sálem; jest to nejvyšší a nejprostrannější sál v Praze, však i jiným slavnějším sálům v celé Evropě se vyrovnává. V letech 1865—1867 byly oba sály u vnitř skvostně obnoveny a ozdobeny, a používá se jich k slavnostem a plesům za přítomnosti dvora.

Na straně k městu stýká se s palácem od Marie Terezie zřízeným starší jeho část pocházející ještě z původního hradu za Vladislava II., však mistrem Benešem Lounským přestavěného. Sloh této skupiny staveb jest v základu gotický, s přechodními formami slohu renesančního. Nejprzednější část zde jest Vladislavský sál, dne 20. září 1502 od Beneše Lounského dostavěný, vlastní to trůní síň králův českých, kde se veřejné obřady královské, jak přísahy věrnosti od zemských stavů, udělování koruních len, královské hostiny po korunovaci, konečně v 16. století také i turnaje na koních odbývaly. Že pak z toho sálu do zemské jizby se vchází, kde nejvyšší soud zemský čtyrykrát do roka o suchých dnech zasedával, sloužil i za předsíň, i stávaly tu za Rudolfa II. krámy obchodníků s nejvzácnějším cizozemským zbožím. Délka jeho obnáší 212 stop, šířka 54 a výška klenby 42 stop. Tato klénba jest ve způsobu nejpozdnější gotiky a její fantasticky propletené pasy po obou delších stranách do

pěti silných pilířův se sbíhají, podobajíce se úplně mistrovské klenbě od téhož Beneše Lounského nad hlavní lodí chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře vystavěné. Okna však již renesanční formu mají. Řečená zemská jizba, do níž se z Vladislavského sálu vchází, byla s ním zároveň od Beneše v stejném slohu gotickém s renesančními okny vystavěna. Tu se spatřuje trůn královský, obrazy mnoha králův českých a prapory českých legií, které počátkem nynějšího století pod arciknížetem Karlem proti Francouzům do pole táhly. Nejvyšší zemský soud zde často pod předsednictvím krále zasedával; soudcové byli všickni nejvyšší úředníci, a mezi přisedícími nejpřednější pánové zemští.

Každá strana zde před soudem své záležitosti veřejně, osobně a ústně vedla a v přilehlém kostele Vše ch Svat ý ch, vlastní to kapli královské, skládali přísahy jak sami soudcové před zahájením soudu, tak i strany a svědkové. Po přeložení a přetvoření zemského soudu podle jiných úředních způsobů za císaře Josefa II. sloužila zemská jizba ke schůzkám stavovských sněmů zemských až do r. 1847. Z Vladislavského sálu vcházelo se také do královských zemských desk, které zde r. 1541 vyhořely, však potom zase obnoveny a až do r. 1784 zde chovány byly. Nyní jsou tyto místnosti větším dílem prázdné, jakož i místnosti bývalé královské dvorské kanceláře, místodržitelstva, dvorské komory, účetny a jiných královských úřadů,

které všecky císař Josef II. přetvořil a odtud na Malou Stranu do jiných budov přeložil. Historicky důležitá jest bývalá

kancelář královského místodržitelstva

v křídle stavení hradního, které, majíc v každém po jednom širokém renesančním okně v čele svém, daleko vystupuje, a mocné zdi hluboko do stráně hradního vrchu zasahující se opírá. Z průčelního okna této kanceláře vyhodili stavové protestanští dne 23. května 1618 oba královské místodržitele, Martinice a Slavatu, s písařem Fabriciem Platerem, osobující sobě právo královo ku potrestání služebníků jeho za jejich domnělou nevěru, protrhli hráze bouří, již po delší čas hrozící a způsobivše povstání proti Ferdinandu II., dali podnět k žalostné válce třicetileté, ve které hlavně pověstnou bitvou na Bílé Hoře dne 8. listopadu 1620 český národ vykrvácel. Zmínění místodržitelé spadli s výše 28 loket na stráň vrchu hradního, avšak toliko se poranivše, při životě zůstali; písař Fabricius jak spadl, tak rovnýma nohama vstal, na Malou Stranu běžel, a pak do Vídně spěchal oznámit osudný čin českých stavů. I spatřují se podnes pod oním oknem této bývalé kanceláře dva pomníky od řečených dvou místodržitelů z vděčnosti za své zachránění tam postavené.

Ke hradu pražskému náleží také

ústav Tereziánský pro šlechtičny,

zaujímající prostranný palác k městu obrácený; zřízen byl r. 1755 od císařovny Marie Terezie pro třicet chudých šlechtičen. Do té doby stával na tom místě palác posledních dvou pánův z Rožemberka, Viléma a Petra Voka. Palác ten byl vystavěn r. 1557 velmi nákladně a byl ozdoben pěti věžemi, z nichž zbývají už jen spodní části, které slouží budově Tereziánské za balkony.

Na téže poslední straně, obrácené k městu, stojí také

dům knížat z Lobkovic,

který původně také pánům z Rožmberka náležel. Počátkem sedmnáctého století přinesla dům ten Lobkovicům věnem paní Polyxena z Pernšteina, vdova po Vilémovi z Rožmberka a r. 1603 provdaná z Lobkovic. Tím sňatkem byla zámožnost a sláva Lobkoviců v Čechách rozmnožena.

Za domem Lobkovickým vyniká vedle hrádní brány čtverhranná

Černá věž,

jedna ze starobyklých věží, jimiž pražský hrad na severní straně již v třináctém století byl obklíčen. V Černé věži bývaly někdy žaláře, nejhloub hrozná lidomorna, jaké také v ostatních věžích bývaly. Černé věži nejbližší jest

Daliborka,

obnovená za krále Vladislava Jagailovce r. 1496, jakož podnes monogram toho panovníka a letopočet na věži umístěný dokazuje. Jmeno své dostala Daliborka od prvního vězně, který tam r. 1498 zavřen byl a poslední dny svého života trivil, totiž rytíře Dalibora z Kozojed. Nešťastný rytíř Dalibor v samotě své vyžádal si housle, na které se ve vězení výtečně hráti naučil a hrou sebe i jiné u věže naslouchající bavil. Dalibor byl po výroku královského soudu stat. Dále stojí úzká věž Mihulka a blíže tak zvaného Prašného mostu, po němž zadní stranou do hradu se vchází, Bílá věž. Daliborka, Mihulka a Bílá věž jsou vesměs kulaté a z Jeleního příkopu do výše vyhnane. Daliborka a Černá věž souvisí se starým purkhrabským úřadem, jehož renesanční stavby, nyní již valně sešlé, pocházejí z roku 1555. Zde držán býval soud nad vězni vesměs stavu rytířského a panského, kteří buď králi se zprotivili nebo zemské škody zaviniili a jiné zločiny spáchali. To trvalo až do obnovení soudního zřízení za Marie Terezie a Josefa II. Na budově i na bráně z ulice do nádvoří vedoucí jsou některé znaky bývalých nejvyšších purkhrabat. Nyní jest úřad purkhrabský již jen pouhým titulem a v budově umístěn jest pouze hospodářský úřad nad statky purkhrabství. Ve

věžích nalezají se ještě některé nástroje z děsných mučírén středověkých.

Ke královskému hradu patří také královská zahrada na druhé straně Jeleního příkopu a některé stavby ze šestnáctého století, jako

královský milohrádek

vůbec Belveder zvaný, který k nejpěknějším památkám stavitelským svého věku náleží. Král Ferdinand I. dal to stavení zřídit pro svou manželku Annu, dceru krále Vladislava Jagailovce. Velká síň té budovy byla teprv v našem věku ozdobena historickými malbami na obmítce od malířů A. Lhoty, K. Svobody, J. Trenkvalda, Lauffera a Tilla. Náklad na tyto malby učinila Jednota umělecká pro Čechy.

Na královském hradě pražském skonal dne 29. června 1875 král Ferdinand Dobrotivý, který se tu hned po složení břemena panovnického trvale ubytoval. Po jeho smrti i ovdovělá králová Marie Anna na hradě s družinou svou zůstává. Od roku 1878 poutá k sobě staré sídlo králů českých novou pozornost obyvatelstva pobytem králeviče Rudolfa, který dne 1. srpna 1878 s dvorem svým do Prahy zavítal, aby se zde ve vojenském vědění u pěšího pluku mladoboleslavského zdokonalil. Arcikníže králevič Rudolf rovněž jako praujec jeho Ferdinand Dobrotivý Prahu tou měrou si oblíbil, že otec jeho císař a král František Josef I. vyjádřil se

dne 22. dubna 1879 k purkmistru pražskému, že syn jeho jest již hotovým Pražanem.

Chrám hradu pražského.

Největší ozdobou a chloubou královského hradu pražského jest slavný katedrální chrám sv. Víta, který mezi třetím zámeckým a svatojiřským prostranstvím se zdvihá a nade hradem i nade Prahou vysoko strmí a kraluje.

Chrám svatovítský bývá po celý rok, zvláště ale v květnu o slavnosti svatojánské od blízkých i vzdálených cestovníků navštěvován. Stavba chrámu, ač nedokončená, činí na pozorovatele dojem velebný, a král Karel, jakožto císař toho jména Čtvrtý, zbudoval si jím nejskvělejší památku v národě českém.

Prvotní chrám sv. Víta vystavěl na tom místě kníže Václav Svatý v podobě kulaté. Chrám ten, asi okolo r. 930 vysvěcený, trval do r. 1060, kdež jej kníže Spitihněv II. přestavoval ve větší románskou basiliku. Bratr a nástupce jeho Vratislav to dílo dokončil. Basilika stála až do polovice století čtrnáctého. Když pak král Karel vymohl si povýšení biskupství pražského na arcibiskupství, umínil si vystavěti nádherný katedrální chrám v slohu gotickém a povolal k tomu konci výtečného stavitele francouzského Matyáše

z Arrasu, který učinil podle nejlepších vzorů plány a dne 21. listopadu 1344 položen základní kámen. Leč Matyáš z Arrasu nedočkal se konce díla svého, neb umřel již r. 1353 a nástupcem jeho stal se Petr Parlér, syn Jindřicha Parlěře z Polska. Petr Parlér přišel do Prahy ještě v mládí a řídil další stavbu přes 40 let. Syn jeho Jan byl pak jeho nástupcem. Roku 1392 dostavěn celý vysoký kůr s příční lodí, a toho roku počala stavba dlouhé části kostela, která měla z pěti lodí záležet. Avšak za Václava IV. stavěno pomalu a následující bouře husitská r. 1419. stavbu naprosto prerušila a sice právě tam, když se poboční nižší lodi a kaple teprv překlenouti měly. Nynější věž, proti původnímu plánu založená, nedosáhla ustanovené výšky své a západní část stavby nedokončená přikryta prozatímními střechami. R. 1541 dne 2. července strávil požar tuto nedostavěnou část a také ostatnímu chrámu, pokud dostavěn byl, velmi uškodil. Král Ferdinand I. dal pak stavbu krovu a věž bání opatřiti, ale způsobem takovým, že to původnímu slohu gotickému naprosto se přičilo. Horšího však zohyzdění hrozilo chrámu stavbou arcibiskupa Zoubka z Bilenberka, který r. 1673 dal základ ke dlouhé části chrámu položit, staré pilíře a zdi původní lodi odstranit, a podle vlaského slohu stavět. Že však nebylo peněz, zastavena stavba a nedodělané sloupy, jakožto nepěkné zříceniny stály až do r. 1842. Chrám svatovítský utrpěl také velice za oble-

žení Prahy ve válce sedmileté r. 1757, a vypáleno na něj svévolně, beze všeho účelu válečného asi 22.000 ohnivých a jiných koulí, čímž mnohé útlé, nádherné okrasy gotické za své vzaly. Koule padaly ale také okny do vnitř chrámu, kde hrozné spousty na oltářích, sochách a malbách působily. Také jiným škodlivým proměnám chrám podlehal, jako za krále Bedřicha Falckého r. 1619—20, kdy oltáře a obrazy se bořily a vše, co týkalo se bohoslužeb katolických, se kazilo a z chrámu vynášelo, při čemž mnohé umělecké památky zničeny byly. Úpadek uměleckého smyslu v minulém století rovněž zavinil mnohé pohromy, které metropoli českou stíhly.

I zzelelo se konečně mnohým mužům vlasteneckým, že velechrám pražský nejen dostavěn není, ale že hynou také mnohé jeho ozdoby a tu sestoupila se Jednota k dostavění hlavního chrámu Svatovítského, která usnesla se dne 22. května 1859 usilovati všemožně o obnovu, očištění a dostavení hlavního chrámu.

Jeť dosavadní chrám vlastně jen kůr, pokud sahal k ramenou příční lodi, z níž pouze částky zřízeny jsou. Na místě, kde příčná loď býti má, zavřen jest chrám planou zdí, ostatní prostoru zaujímá nyní předdvůří a dům kapitulního probošta. Vysoký kůr klene se na výšce 106' nade dlažbou kostelní; okolo něho do polokruhu jdou o polovici nižší vedlejší lodi s ochozem okolo presbyteria, a dále se připojuje dokola 17 kaplí.

kteřé se v prodloužení scházející dlouhé části chrámu v třetí a čtvrtou vedlejší loď přecházeti měly. Celek měl tvořiti chrám první velikosti 500' dlouhý, 145' široký, o pěti lodích a s dvěma příčnými ramenoma, kteréž tvořiti mají příčnou loď 185' dlouhou. V průčelí chrámu měly dvě 500' vysoké věže a hlavní portály celé dílo uzavíratí, tak že by tento chrám svou krásou, ušlechtilou formou a bohatstvím ozdob všechny chrámy křesťanského světa byl překonal.

Vystavěná část chrámu má v délce jen 188', v šířce 145'; z té šířky padá na prostřední loď 50', na obě vedlejší lodi a na ochoz okolo kůru po 25' a na kaple po 22 $\frac{1}{2}$ '. Celek jest vyveden podle soustavy katedrálního slohu francouzského, avšak tak směle a směle, že i v samé vlasti tobo slohu nebude asi děl takových, které by se v tomto způsobu našemu mohly vyrovnati. Soustava toho slohu záleží v tom, že všechna hmotnost stavby mizí a všechno jen z pilířů a oblouků se skládá, které se vzájemně podporují; proto tu není zdí téměř žádných, a pilíře nemusejí býti silné, protože se všechen tlak hořejších kleneb rozvádí jedním dílem na vnitřní hlavní pilíře a jedním dílem pomocí svobodně se vznášejících oblouků na venkovské opěrací pilíře, které celé stavení obkličují.

Velechrám pražský v nynější své podobě jest tedy, jak výše pověděno, ze 14. století, avšak obsahuje upomínky a památky starší

a téměř z každého století české minulosti. Procházejíce se po posvátných prostorách, připomínáme si zároveň celou historii českou. Ve hlavní lodi stojí uprostřed na místě, kde bývala rodinná hrobka rodu Lucemburského, znamenité královské mausoleum, zřízené r. 1579 nákladem Rudolfa II. ze salcurského bílého mramoru od umělce Alex. Kolína v Norimberce. Na vrchu leží sochy císaře a krále Ferdinanda I., jeho choti Anny Jagelonky a císaře Maxmiliána II., po stranách pak v medalionech polovypuklé obrazy Karla IV., jeho čtyř manželek, Václava IV., Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad, jichžto ostatky v hrobce pod pomníkem okolo cínové rakve císaře Rudolfa II. odpočívají. Hlavní oltář a všecko ostatní v presbyterium jest nově zřízeno. — Zvláštní okrasa v hořejší chodbě čili v triforium, které okolo celého vysokého kůru beží, jsou kamenná poprsí králů a královen z rodu Lucemburského, arcibiskupů, kanovníků a stavitelů chrámu, všecka z kamenické huti Petra Parlěře, jakož i všeliké vypuklé řezby z venčí té chodby na pilířích, mezi nimi také celý tak zvaný fisiologus, to jest cyklus rozličných symbolických zvířat.

Ve vedlejších lodích a v ochoze stojí po pravé straně stříbrný náhrobek sv. Jana Nepomuckého s dvěma oltáři pod skvostnými nebesy, dílo to z minulého století, zhotovené r. 1736 od vídeňského stříbrníka Josefa Virtha ze 3700 liber stříbra. Náhrobek sva-

tojanský cení se na 200.000 zl. Za velkým oltářem v ochoze stojí oltář a hrob sv. Víta, obnovený r. 1823. Při nárožním pilíři, vedle zakristie vystaven jest obraz Kristovy tváře, jehož originál z první doby křesťanské, dle podání od sv. Lukáše malovaný a dříve v Cařihradě chovaný, ve zvláštní kapli při kostele sv. Jana Křtitele v Lateraně v Římě se nachází. Kopii dal císař Karel r. 1369 v Římě udělati a mezi klenoty království českého položit. Upomíná dokonale na pravzor byzantské a staroitalské školy malířské a jest to jeden z nejzajímavějších uměleckých pokladů toho chrámu. Na rámeč dal císař Karel vymalovati šest sošek českých patronů s andělíčky. Na půlnoční straně kostela stojí nejprve kaple sv. Sigmunda, jehož kosti na oltáři odpočívají. Následuje zakristie čili kaple sv. Michala s visutým klenuťm, kterýžto umělecký výkon pochází od Beneše Lounského. Nad zakristií jest komora s kostelním pokladem, kterýž veliké množství nejstarších a nejvzácnějších relikviářů, kalichů, monstrancí, jiného církevního náčiní, stará roucha, mezi nimi jedno, které prý sv. Vojtěchovi náleželo a převzácný kodex s miniaturami z Karolínské doby v sobě zavírá, tak že mezi první historicko-umělecké památnosti našeho hlavního chrámu náleží. Dále jest tak zvaná Nostická kaple. Tu stojí svícen miliánský od Čechů r. 1162 co válečná kořist do vlasti přenesený, o kterém se věřilo, že z Jerusalemského chrámu za císaře Titusa

do Milána byl přenešen. Byl to však toliko spodek svícnu, hořejší část dal teprvé arcikníže Leopold, biskup olomoucký, vratislavský a pasovský r. 1641 přidělati; spodek sám jest převzácná památka starožitného li-
teckého umění z 12. století. Na oltáři stojí vzácný relikviář z 12. století. Nová vyobrazení na obmítce v této kapli jsou od řiditele aka-
demie malířské Jana Svertse a představují výjevy ze života sv. Anny. Dále stojí kaple K i n s k ý c h, v které se nachází krypta arcibis-
kupův pražských, jichžto větším dílem z nej-
novějšího času pocházející pomníky při zdech
se spatřují; po levé straně stojí tu zname-
nitý sarkofág z červeného mramoru pana
Vratislava z Perštejna, kancléře království
českého († 1582.) Kaple Arnoštovská,
r. 1352 nákladem arcibiskupa Arnošta z Par-
dubic vystavěna, kterýž také okna malbami
na skle dal ozdobiti. Že pak tato kaple od
hlavních pilířů takorča byla se odtrhla a
silně naklonila, musela Jednota pro dostavení
chrámu r. 1863 celé tři strany její s okny
pobořiti a od základův nově vystavěti. Pro-
střední okno skví se novou malbou na skle
od Jana Quasta vyvedenou; figury od malíře
Trenkvalda navržené představují nahoře u pro-
střed Panu Marii na trůnu, vedle ní sv.
Antonína Poustevníka, původního patrona té
kaple, a sv. Jana Křtitele, pozdějšího patrona ;
pod Marií pak klečí Arnošt z Pardubic, maje
znamení své vysoké církevní důstojnosti
u nohou pohozené, jakž se původně na tomto

místě dle současných zpráv vymalovati dal. Ve vedlejší okně po levé straně též od Quasta malbami ve skle ozdobené nalézají se figury sv. Petra, sv. Frant. Seraf. a sv. Alžběty, od malíře Antonína Lhoty navržené. Druhé okno vedlejší od Quasta nákladem nejmenovaného dobrodince vystavené ukazuje u prostřed postavu sv. Pavla, po stranách sv. Giselu a sv. Rudolfa, též od Lhoty navržené. Nový oltář gotický, z kamene tesaný, se sochami od výtečného sochaře V. Levého zhotovenými, pořízen jest teprv v letech posledních. Po obou stranách oltáře stojí dvě kamené tumby z r. 1373 s ostatky českých knížat Břetislava II. a Bořivoje II., jež ze starého chrámu sem přinešeny byly; blíž oltáře pak zapuštěny jsou do zdí dva náhrobní kameny prvních dvou arcibiskupů pražských Antonína Brusa z Mohelnice, († 1580) a Martina Medka († 1590.) Oba byli také velmistry křižovníků s červenou hvězdou.

Následující kaple sv. Trojice stojí v samém východním průčelí chrámu za velikým oltářem; bylať r. 1368 nákladem Karla IV. vystavěná. Jest v ní na oltáři socha umučené sv. Ludmily z kararského mramoru od Maxe, po obou stranách jsou dvě tumby z r. 1378 s ostatky českých knížat Břetislava I. a jeho manželky Jitky, pak jejich syna knížete Spytihněva II. Tři okna té kaple skvějí se malbami ve skle, vesměs od Jana Quasta. Figury na prostředním okně, od malíře Josefa Führera navržené, představují u prostřed nejsv.

Trojici, jak ji v 16. století malovali, dole po stranách klečící postavy císaře Karla IV. a jeho čtvrté manželky, známé silou svou Alžběty Pomohorské.

Levé postraní okno dala svatovítská kapitula, a pravé postranní okno dal zhotoviti světící biskup Petr Krejčí; figury na nich vesměs zdařilejší než na prostředním okně, navrhl akademický malíř J. Šejvl. Představují na levé straně uprostřed sv. Cyrila, mezi sv. Klimentem a klečícím Borivojem I.; vzta-hují se tedy vesměs k počátkům křesťanství v našich slovanských krajinách. Dále stojí Saská kaple, vystavená ještě před r. 1354 od Rudolfa staršího kurfiřta saského († 1356); stojí zde po stranách dvě tumby z r. 1373, v nichž odpočívají ostatky králů českých: Přemysla Otakara I. a vnuka jeho Přemysla Otakara II. — Následuje kaple Vlašimská, vystavěná před r. 1366, nákladem druhého arcibiskupa pražského Jana Očko z Vlašimi († r. 1380), jehož náhrobní sarkofág v ní stojí. Proti ní stojí stříbrný hrob sv. Jana Nep., pročez se také Svatojanskou kaplí zove. Další kaple jest Valdšteinská, potom prázdná kaple s vedlejším vchodem do chrámu, nad níž se klene královské oratorium r. 1493 pro krále Vladislava II. vystavěné, také jeden z uměleckých výkonů Beneše Lounského, neboť prostřední část gotické klenby visí dolů beze vší viditelné podpory. Zábradlí ozdobeno jest erby všech korunních zemí českých. Za Ferdinanda II. dostalo dřevěný přístavek do

Valdšteinské kaple, a r. 1861 obnoveno bylo. K tomuto oratoriu vede z královského dvora krytá chodba za Vladislava II. vystavěná. Vedlejší kaple jest prázdná a schody na kruchtu zastavena. Další kaple jest Martinická s oltářem, který založil Jaroslav Bořita z Martinic, jenž r. 1618 oknem královského hradu byl vyhozen, a tuto odpočívá. Oltář ozdoben jest obrazem Spasitele na kříži od Jana z Cách, dvorského malíře Rudolfa II., který též zde v chrámě odpočívá. Jiný oltář nový, teprv před málo lety nákladem probosťa Würfla pořízený, jest pamětihodné dílo uměle. ké římského sochaře Achtermanna. Oltář jest zhotoven z bílého mramoru, a drobné řezby na něm vzbuzují obdiv znalců i laiků. Kaple tato jest v nejnovější době opatřena malbami na obmítce, kteréž ozdoby dostalo se také jiným kaplím. Vedle Martinické kaple, hned při pravém vchodu v prozatímním průčelí chrámu, stojí nejprostranější a spolu nejvzácnější kaple celého chrámu, totiž Svatojácká, která byla dle vůle Karla IV. stavěna a dokonána r. 1366. Však nejskvostnější ozdobu její, hrob sv. Václava, dílo veliké umělosti a ceny ze samého zlata, stříbra, drahých kamenů a perlí v gotickém bohatém slohu sestavené zloupil nehodný Karlův syn cís. Sigmund r. 1420 velice; nynější hrob ani co do umělosti, ani co do drahocennosti nesrovnává se nikterak s úctou, jíž chová národ náš k sv. patronu svému, a také se nesrovnává s místem tak velice památným

Však posud jsou čtyry stěny kaple až po první římsu leštěnými drahými kameny vykládány, a mezi nimi jsou nejstarší stěnomalby, které v Praze ještě máme, a jež některý z dvorských malířů Karla IV. vyvedl. Představují výjevy ze života Spasitelova, sv. Petra a Pavla a podobizny císaře Karla a jeho čtvrté manželky, a náležejí mezi nejlepší památky umění malířského z doby Karlovy. Hořejší stěny byly roku 1614 od Daniele z Květné přemalovány a představují výjevy ze života sv. Václava. Oltář s tumbou sv. Václava postaven byl r. 1673, v zadní schránce jeho uložena jest železná přilba sv. Václava, 2 libry těžká, a téhož drátěná košile; jeho meč však se chová v kostelní pokladní komoře. V jednom koutě stojí znamenitá starožitná litina z bronzu z r. 1532 v Norimberce ulitá, představující sv. Václava ve chrámu gotickém, na který nahoře velká vosková svíce se nastrkuje. Jest to dar pražských sladovnických cechů. Nad tím stojí na římse starožitný gotický relikviář kovový v podobě věže, jež někteří mylně za model vrchní části svatovítské věže považují. V kapli svatováclavské zavřeli se zemští pánové čeští r. 1526, i zvolili tu arciknížete Ferdinanda rakouského za krále českého, kterýž dosáhnuv koruny české a uherské, stal se zakladatelem nynějšího mocnářství rakouského. Tajné točité schody vedou ze svatováclavské kaple nahoru do korunní komory, která se nad zazděným jižním portálem nachází. Tu stával stůl

damaškem pokryty, a na něm ve zvláštní skříni české královské klenoty, totiž svatováclavská koruna, již Karel ještě co markrabě moravský a králevic zhotoviti dal, říšské žezlo a jablko, obě z času Rudolfa II., prsten a celé korunovační roucho. Troje dvěře železné chrání přístup k těmto klenotům a sedmero klíčův k nim chovají u sebe přední hodnostáři stavu duchovního i světského. R. 1866 byla tato korunní komora důkladně opravena, r. 1867 také ozdobena i zhotovena od pražského řezbáře Jos. Heidlberka nová důstojná schránka na zemské královské klenoty podle návrhu zemřelého stavitele chrámu Jos. Krannera.

Průčelí jižního ramene příčné lodi, ku královskému paláci obrácené, dal král Karel r. 1370 od benátských umělců mosaikovými obrazy ze skleněných slitin ozdobiti; dílo to jest jediné svého druhu na severní straně Alp, avšak nyní již velmi sešlé. Jednotlivé kaménky vypadávají, a jest svrchovaný čas, aby se ta vzácná památka zachránila. Prostřední oddíl představuje Boha Syna u nebeské slávy a pod ním klečících šest patronů země české, po třech na každé straně, a sice sv. Víta, sv. Václava, sv. Sigmunda, sv. Prokopa, sv. Ludmilu a sv. Vojtěcha. Jména jejich jsou pod obrazem na úzkém pruhu naznačena. Pod sv. patrony klečí v jednom rohu Karel IV. s korunou na hlavě, v druhém rohu choť jeho Alžběta. Nad těmi mosaikami vypíná se ohromné, avšak prázdné průčelní okno

jižní příčné lodi chrámu, a vypadá to nyní jakoby to pouze proto bylo, aby věž kostelní tímto obloukem okenním s kostelou spojená byla. Dolejší prostora této lodi příčné byla po ohni r. 1541. zvlášť překlenuta a uzavřena, a zove se odtud Pernsteinskou kaplí a slouží za schránu kostelních paramentův.

Hlavní oltář chrámu zřízen v letech nedávných velikým nákladem. Jest to důkladné dílo slohu gotického, k celé stavbě chrámu přiměřeného. Krásné sošky svatých na oltáři jsou od domácího umělce Šimka. Jak vysokou cenu hmotnou má tento oltář, již z toho vysvítá, že pouze svícny stály přes 6.000 zl. Tyto svícny vzbuzovaly jakožto vzácné dílo umělecké velkou pozornost na světové výstavě ve Vídni r. 1873, ke které byly zhotoveny a Jednotou svatovítskou zakoupeny. Celý oltář sdělán jest z opuky.

Konečně sluší připomenouti z novodobých ozdob u vnitř chrámu krásné malby na některých oknech. Tyto malby nejsou ještě dokonány a zhotovují se hlavně stědřými podporami soukromých dobrodinců.

U prostřed předdvorí kostelního stojí kulatá r. 1672 vystavěná kaple s oltářem a hrotem sv. Vojtěcha na temže místě, jak před ohněm roku 1541 stával u prostřed dlouhé kostelní lodi.

Veliká kostelní věž, vůbec zámecká věž zvaná, asi r. 1402 na nepatřičném místě založená, podobá se v základech a rozměrech

svých zcela věži svatoštěpánské ve Vídni, jakož jisto jest, že tehdejší hradská huť kameníkův pražských, s vídeňskou kamenickou hutí ve spojení byla. Nyní zřízeny jsou již základy k druhé věži, a budou obě vystavěny dle původního plánu jako ona věž ve Vídni. K tomu konci snešena bude stará věž až po pavlán hlásného, neboť do té výše vystavěna byla v původní podobě; odtud bude ze čtverce v osmihran přecházeti a pak teprve štíhlým, prolomeným jehlancem se končiti. Vrcholek věže, pokud byl dostavěn, po ohni r. 1541 sundali, byt pro hlásné s pavlány a nárožními pavillyony zřídili a na to měděnou baňatou střechu se dvěma svítilnami postavili, všecko to zcela ve slohu 16. století, který s původním slohem věže nejmenší souvislosti nemá a proto vrchol ten, jak již praveno, sundán bude. Až po kříž, jež český pohyblivý lev v pazourech drží, obnáší nynější výška zámecké věže 318 stop, a jest nejvyšší v Čechách. Dole otvírala se tato věž původně na třech stranách do kostela, na venek oknem na třetí zámecký dvůr, zavírajíc v sobě krásnou gotickou kapli tak zvanou Hasenburskou, protože v ní r. 1411. arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hasenburka pohřben byl. Nad tou kaplí visí sedm plnozvučných zvonů, kromě nejmenších, vesměs po ohni 1541. přelitých. Velký zvon jmenem Sigmund, z r. 1549, jest dílo Tomáše Jaroše z Brna, královského puškaře a zvonaře, váží 227 pražských nebo 249 vídeňských centů.

Druhý zvon Václav z r. 1542 od pražských zvonařů Ondřeje a Matěje, váží asi 80 centů. třetí 45 centů, čtvrtý asi 18 centů. Nade zvony nalézají se věžní hodiny, jichžto velmi libozvučné cimbály v lucernách měděné bány visí. Největší cimbál, 36 centů těžký, byl také od Tomáše Jaroše ulit. — Celý starý chrám byl do roku 1877 důkladně opraven. kameny zvětralé novými nahrazeny a vůbec kde co na stavbě chatrného bylo, řádně spraveno, tak že stavba nabyla nové síly, aby odolala všem záhubným vlivům příštích věků. K těmto pracím opravním bylo třeba 16 let. Nyní mají v chrámě hlavní práci malíři. Celý chrám měl být ozdoben malbami, avšak pro přílišnou nákladnost od toho prozatím upuštěno a provedeny malby jen nad hlavním oltářem a malují se některé kaple. Před chrámem pak panuje čilý ruch stavební, mohutné pilíře nové vypínají se vzhůru. Jednota svatovítská neustává v blahodějně činnosti. aby nových a nových pramenů hmotných ve prospěch dokončení stavby si zjednala. Veškerá úprava a stavba chrámu děje se správou stavitele Mokra, jemuž po smrti Kranerově dílo bylo svěřeno.

Za hlavním chrámem Svatovítským zdvihá se na svatojirském náměstí jediná v Praze pozůstalá románská basilika totiž:

Kostel sv. Jiří,

vedle budovy bývalého nejstaršího českého kláštera panen Benediktinek. Kostel založen

okolo roku 915, od knížete Vratislava I. otce sv. Václava, a klášter při něm r. 973 od kněžny Mlady a jejího bratra, knížete Boleslava II. Pobožného. V kostele bývalo pohřebiště prvních českých knížat, Bořivoje I., sv. Ludmily, Vratislava I., Boleslava II. a Oldřicha. Při dobývání hradu pražského knížetem znojemským Konrádem r. 1142 shořel kostel i klášter, načež nynější stavba kostela počala, zachovavši původní podobu svou přes všechny proměny a pohromy až do našich dob. Jest tedy vskutku co do stavby nejstarším kostelem v Praze.

Délka jeho obnáší 140 stop, šířka $44\frac{1}{2}$ stopy. Základ chrámu ukazuje rozvrh starých románských basilik, jak v celé západní církvi od 10. do 12. století zobecněl: tři lodi, vyvýšené presbyterium s kryptou pod ním, a na místě křížových ramenou dvě věže. Všechny lodi se končí k východní straně polokruhovými apsidami, a tu k nim po jižní straně přistavena jest kaple sv. Ludmily též původně románská. Obě věže, které již od 12. století nad pražským hradem se vypínají, jsou v šířce své sice nestejně, ale co do výšky a výstavnosti shodné, až po makovice vzhůru vyzděné. Hlavní loď odděluje se 6 piliři a sloupy od úzkých a nižších pobočných lodí; hlavní klenby jsou vesměs také ještě původní románské, krypta pod kůrem čili presbyteriem napolo v zemi, jako vůbec v nejstarších kostelích, ozdobena jest šesti románskými sloupy ve dvou řadách, na kte-

rých klenutí spočívá. Na straně ke klášteru zachovala se bořejší empora čili chodba klášterní s románskými okny, menšími ozdobnými sloupky od sebe oddělenými. Kněžna abatyše Žofie Albinka z Helfenburka vystavěla po bělohorské bitvě nad celou polovicí hlavní lodí voliký kůr, čili kruchtu pro jeptišky, čímž stavení tomu velmi ublížila. Mezi abatyšemi kláštera byla Anežka, sestra krále Přemysla Otokara I. (od 1200—1228.), a Kunhuta, sestra krále Václava II. (1302-1321). císař Karel udělil r. 1348 abatyšim u sv. Jiří důstojnost knížecí, a právo spolukoronování českých královen. Císař Josef II. zrušil r. 1782 klášter a přenesl právo korunovací na představené čili abatyše sousedního Tereziánského ústavu šlechticů, které také knížecí korunu (z polovice 16. století) a opatskou berlu z r. 1303 po klášteru zdědily. Klášterní stavení, pocházející ze 17. století, obráceno jest s počátku na seminář světského duchovenstva, r. 1790. učiněny z něho kasárny, konečně byl r. 1830 vlastní konvent s příbytkem abatyše navrácen zase duchovním účelům, zřízeno tam totiž vězení pro kněze kázeň porušivší; vojáci obmezení jsou na přistavenou část bývalého kláštera k Zlaté uličce. Kostel byl v 17. a 18. století valně znešvařen a přeplněn náradím a ozdobami z parukové doby, nyní od r. 1856 jest vyklízen a částečným obnovováním zase své původní románské podoby dostal. Přední památky jsou: hrob sv. Ludmily, krásná řez-

bářská práce gotická z počátku 14. století, r. 1858 i s kaplí obnovená nákladem vlasteneckého šlechtice Hanuše hraběte Kolovrata Krakovského. Hroby knížat českých Vratislava I. a Boleslava II., též ze 14. století; zakristie pod jižní věží, v níž se pod nátěrem nejstarší malba z 12. stol. objevila; renesanční postraní portál z počátku 16. stol., rakev s ostatky blahoslavené kněžny Mlady, první abatyše, ve výklenku v kapli sv. Anny; náhrobní kámen kněžny abatyše Kunhuty, v tetěž kapli v klášterní chodbě zasazená, která z polovice 12. stol. a počátku 13. století pochází a tudíž v Praze nejstarší památkou řezbářského umění jest.

Kolegiální kostel u Všech Svatých

přilehá k starší části královského hradu, jmenovitě k Vladislavskému sálu, a byl r. 1263 založen; Přemysl Otakar II. nazval jej svou kaplí královskou, císař Karel IV. však jej r. 1342 na kolegiální kostel povýšil a od Petra Parléře v gotickém slohu skvostně přestavěti dal. Kapitula toho kostela doplňovala se potom dle nadání Karlova z r. 1366 z mistrův koleje Karlovy, kteří ve zvláštní koleji Všech Svatých na Starém městě proti kostelu sv. Mikoláše pohromadě bydleli. Velký požár r. 1541 také tento kostel spustošil, načež jej sestra Rudolfa II. Alžběta, ověřená královna francouzská r. 1580 v nynější dosti nevkusné podobě obnovila. Z původní gotiky nezbylo nic než okna s gotickou

kružbou. R. 1588 přinesli sem ze Sázavy tělo sv. Prokopa, opata sázavského a patrona českého, aby také na pražském hradě odpočívalo, položili je však r. 1768 z prostředka presbyteria čili kůru do postraní kaple, kdež posud se nalézá. Probošt, děkan a kanovníci kapituly Všech Svatých nebydlí při kostele, v němž se drží služby boží pro šlechtičny Tereziánského ústavu.

* * *

S ostrohu, na němž královský hrad pražský se vypíná, jest překrásný pohled na město Prahu a okolí. Jeví se tu oku pozorovatele Praha naše v celé své nádheře a velebnosti; každý díl města má svůj zvláštní vztah k té neb oné době tisícileté; bohaté a významuplné minulosti, jakož i k přítomnosti na dráze pokroku novověkého. Praha jest skvostným pomníkem našich dějin, našeho snažení. A nade Prahou jako strážce té kamené, otevřené knihy národa našeho strní královský hrad s chrámem svatovítským, v němž u hrobu sv. Václava každý zbožný vlastenec z plna srdce ulevuje své tísní velebným zpěvem:

Nedej zahynouti nám i budoucím!

